

D. Molnár István

Lengyel írók és költők nem szépirodalmi megnyilatkozásai a magyar '56 kapcsán

1995-ben, a budapesti Lengyel Intézetben tartott előadásomban vázlatosan beszéltem a szó néhány lengyel művészenek forradalmunkkal kapcsolatos, nem szépirodalmi jellegű megnyilatkozásairól. Ezt most bővebb anyag birtokában teszem meg.

Az 1960-as évek közepén testvérvárosunkban, Lublinban tanulva megismerem olyan lengyel irodalmi alkotásokat, amelyek az 1956-ban Magyarországon történtek hatására keletkeztek. Sok ilyen vers meg is jelent, igaz, néha a cenzúra beavatkozásával, cím nélkül, a cenzorokat megtévesztő címmel, vagy évekkel később. 1969-ben, az akkor szükséges óvatossággal, Debrecenben közöltem egy 1966-ban (!) Varsóban kiadott regény ismertetését. Az 1948 utáni lengyel irodalom magyar témáiról szóló 1978-as előadásom szövege ugyancsak megjelent. 1979-ben elkészült kandidátusi értekezésemben – a biztonság kedvéért – a folyóiratokban vagy napilapban közreadott számos lengyel verssel nem foglalkoztam, de kötetekben kinyomtatott költői művekkel igen. Az alkotások nyomán megismerem nem szépirodalmi megnyilatkozásokat is.

Az „56-os” lengyel versek összegyűjtésében nagy segítségemre voltak az Angliába „disszidált” Gömöri Györgynek köszönhetően a 10. évfordulótól kezdve 1986-ig Nyugaton megjelent antológiák. Ez utóbbi években kiadott gyűjteményekben 19, az egy évtizeddel későbbiben 22 vers kapott helyet, köztük 10 magyar fordításban is. A 30. évfordulón 9 lengyel költői alkotás került be egy Varsóban illegálisan megjelent kis kétnyelvű antológiába. Szerkesztőjének neve természetesen nincs feltüntetve, a Lengyelországban élő Engelmayer Ákos etnográfus és újságíró volt. (Ő lett a rendszerváltás utáni első ottani nagykövetünk.)

1990-től már itthon sem volt akadálya tanulmányok közlésének a szóban forgó lengyel szépirodalmi művekről, illetve fordítások megjelentetésének. Kandidátusi disszertációm 1995-ben kiadott változatában van *Együtt érző érdeklődés a magyar 56 iránt* c. fejezet.

A 40. évfordulóra válogatásomban Poznańban adták ki a *Polskim piórem o węgierskim Październiku*, magyar belső címlapja szerint *Lengyel tollal a magyar Októbertől* c. antológiát. Belőle 38 költő 41 verse, valamint a költő és prózáíró Wiktor Woroszyński (1927–1996) szemtanúként írt 1956-os magyarországi naplójának, a már említett 1966-ban megjelent regénynek, Wojciech Żukrowski

(1916–2000) *Kótáblák* c. alkotásának és a fiatal Ryszard Bugajski (1943–) szamizdatként szintén Varsóban 1984-ben kiadott *Beismerem a bűnömet* c. regényének részletei ismerhetők meg. E művek teljes szövege máig sem jelent meg magyarul. Az első regény cselekményének helyszíne India, ahol szerzője az '50-es évek második felében diplomata volt. 1956-ban játszódik, főhőse és több szereplője magyar diplomata vagy nagykövetségi alkalmazott. 1984-ben lengyel film készült belőle, de ez a poznańi '56-os eseményeket ábrázolja, főhőse és diplomatársai lengyelek. A második regény egyik eseményszálát írja a Rajk-per köré szőtte, és a forradalom kitörését követő napokban Budapest a helyszín, ahol a kommunistaként bebörtönzött főszereplőt kiszabadítják. Mind az antológia bevezető szövegében, mind utószavában néhány alkotó nem szépirodalmi megnyilvánulásairól is vannak információk.

Miért éppen a ma több mint félmillió nyugat-lengyelországi ipari- és vásárvárosban adták ki 1996-ban ezt a válogatást?

Nálunk sokan nem tudják, hogy ott, a szellemi felszabadulás hónapok óta tartó légkörében, a csökkenő jövedelmek, a rossz nyersanyag-ellátás, az egészségügyi szolgáltatások hiányosságai miatt általános sztrájkot hirdettek. Tischler János részletezi, hogy június 28-án megtaposták a legnagyobb gyár főépületéről ledobott táblát, mert rajta Sztálin neve volt olvasható. A hatalmas tömeg nemcsak tiltott nemzeti és egyházi énekeket énekelt, és jobb megélhetést követelt, hanem szabad választásokat, a hatalmukkal visszaélő kommunisták eltávolítását, a „nemzet hőhérainak” felelősségre vonását is. A „munkáshatalom” lövetni kezdett az emberekre, akik fegyvert szereztek, egyesek az önbíráskodás eszközéhez nyúltak. A kirendelt katonasággal felvett harcnak több mint 70 áldozata volt, csaknem ezren megsebesültek, közel 250 embert letartóztattak. Az állampárt irányítói az imperialistákban és az osztályellenségben keresték az „események” okait, de már „a hibák és torzulások” felülvizsgálását, „a szocialista törvényesség” helyreállítását ígérték.

A tiltakozások, sztrájkok tovább tartottak. Október 19-én az aggódó Hruscsov szovjet pártfőtitkár Varsóba utazott, és szovjet csapatok indultak a lengyel főváros felé. Władysław Gomułka, aki az '50-es évek első felében börtönben ült, most ismét bekerült pártja irányítói közé. Rávettek Hruscsovot a távozásra és hadseregének visszafordítására. 21-én ő lett a LEMP (Lengyel Egyesült Munkáspárt) főtitkára, és 24-én Varsó központi terén, a Sztálin nevét viselő kultúrpalota körül összegyűlt félmillió tömeg benne látta a szocializmus megreformálásának, a szovjetrendszerből való megszabadulásának az esélyét. A tüntetők ott, majd a magyar nagykövetség előtt kifejezték együttérzésüket a mi felkelőinkkel, amelyben a november 4-i magyarországi szovjet megszállásig az új lengyel pártvezetés is osztozott. Lengyelország egy ideig demokratizálódott, munkástanácsok működtek, feloszlatták a termelőszövetkezeteket, szabadon engedték a katolikus pámást

és püspökeiket. Kialakult a kommunisták iránti bizalom és a társadalmi igazságosság lehetőségébe vetett hit – állapítja meg Tischler.

Nem véletlen, hogy október 23-án Budapesten a Petőfi-szobortól induló tömeg éppen az 1830–31. évi orosz megszállók elleni felkelés tisztjének, az 1848–49-es magyar szabadságharc lengyel tábornokának, Bem Józsefnek az emlékművénél a következő jelszavakat is kiáltotta: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!” és „Minden magyar együtt halad, kövessük a lengyel utat!”

A tüntetésnek szemtanúja volt a neves költő, Adam Ważyk (eredetileg Ajzyk Wagman, 1905–1982). Ezután hamar megjelent verse így fejeződik be: „Hol a felkelők hamván keserű füst terjeng, / a végső mítosz összedőlt. De Bem emléke ép.” 1957-ben kilépett az állampártból.

Ireneusz Gwidon Kamiński (1925–1996) korábban *Węgierska opowieść* (1954), vagyis *Magyar történet* címen regényt írt a lengyel tábornokról és az 1848–49-es szabadságharcról. Rajk László és társai október 6-i újratemetésének megrendült tanúja volt, üdvözölte a magyar forradalmat, de – a lengyel szépírók közül egyetlen kivételként – a rendszerváltás előtt befejezett „önéletrajz kísérletében” az események „ellenforradalmi szakaszára” is emlékezett. Viszont örült annak, hogy a magyar állampárti vezetés 1989-ben átértékelte az 56-ban történeteket és Nagy Imre szerepét. Kamiński régi párttag volt.

Woroszyłski, mint irodalmi hetilapjának tudósítója 1956. október 30-án lengyel segélyszállító repülőgéppel tudott Budapestre utazni. Magyarországi naplójának a november 4-i eseményekről szóló három részlete még átment a cenzúrán, ám egy „budapesti” verse csak 1960-as kötetében jelent meg. Egy évtized múlva hagyta el a pártot.

1956 novemberének utolsó és decemberének első napjaiban tartotta kongresszusát a Lengyel Írók Szövetsége. Csorba Tibor (1906–1985) Varsóban élő festő és műfordító vázolta a hazánkban történeteket. A tagok december 2-án elfogadták a november 8-án megfogalmazott következő nyilatkozatot, amelyet Marta Fik kritikus (1937–1995) dokumentált: „A magyar nemzet tragédiája miatti megrendülésünkben – nem tudván hallgatni a magyar írók felhívása után – mint a szabadság súlyát és árát ismerő ország írói, polgárai, ki akarjuk fejezni legmélyebb fájdalomunkat a vérontás miatt, amelyhez a kompromittálódott vezetési módszerek és az idegen csapatok intervenciója vezetett.”

A nyilatkozatot az év végéig aláíró legalább 260 szerző között voltak olyan nemzetközi hírű, magyarra is többször fordított írók és költők, mint Jerzy Andrzejewski (1909–1980), Zbigniew Herbert (1924–1998), Jarosław Iwaszkiewicz (1894–1980), Tadeusz Konwicki (1926–2015), vagy Tadeusz Różewicz (1921–2014), a Henryk Sienkiewicz (1905) és Władysław Stanisław Reymont (1924) után 1980-ban harmadik lengyelként Nobel-díjjal jutalmazott Czesław Miłosz (1911–2004), valamint a negyedikként e díjjal 1996-ban elismert költőnő, Wisława Szymborska (1923–2012), Szi gnálta a dokumentumot a már említett

Wazyk, Woroszyński és Żukrowski is. Ugyancsak aláírta a nyilatkozatot Aleksander Wat (eredetileg Eli Chwat, 1900–1967), akinek 1949-ben keletkezett költeménye 1957-es kötetében még *Na śmierć X...Y...Z...*, vagyis *X...Y...Z...halálára* címmel, 1968-ban Párizsban kiadott verseskötetében már „Rajk, Slánsky és mások halálára” ajánlással volt olvasható. (Rudolf Slánsky csehszlovák kommunista főtitkár is koncepció per után, 1952-ben végezték ki.)

Miłosz 1956-ban már Nyugaton élt, de 1949-ből való, és 1956-ban Párizsban közölt „töredékét” ajánlotta „a magyar munkások, diákok és katonák emlékének.” Szymborska Rajk 1956. október 6-i újratemetésének hírére írt *Temetés* c. verse a következő évben megjelent kötetébe került be.

Ellátta a dokumentumot kézjeggyével 14 olyan szerző, akik versükkel reagáltak az 1956-ban Magyarországon történetekre. Közöttük volt Mieczysław Jastrun (1903–1982), Marian Piechal (1905–1989) és Julian Przyboś (1901–1970), aki később két művet írt Nagy Imre, illetve fiatalkorú magyar elitéltek kivégzésének hatására, valamint Witold Dąbrowski (1933–1978), akinek 1958-ban e hír nyomán született verse 1966-os kötetében látott csak napvilágot. Szigálta a nyilatkozatot a prózaíró Henryk Worcell (1905–1982) is.

Az előző bekezdésben említettekkel együtt legkevesebb 40 alkotó, sorukban a későbbi Nobel-díjas költőnővel, az állampárt tagja volt. Jastrun, Przyboś és Worcell 1957-ben, vagy egy-két évvel azután, Szymborska csak 1966-ban, az értelmiségi ellenzék megerősödése idején lépett ki.

Piechal 1956 novemberének második felében megjelent *A magyar tragédia* c. tárcájában a következők olvashatók: „Budapest Poznań folytatása – hangzott el bizonyos, a legutóbbi tragikus magyarországi eseményekről szóló beszélgetésben. És ez nem az egyetlen analógia a történelemben Lengyelország és Magyarország között. Analógia, hol az ő, hol – mint legutóbb – a mi javunkra. A mi javunkra van itt a kisebb ár, amelyet a nemzet a maga elé éppen kitűzött célért fizet. A sötétben játszott játékban, amilyen bizonyos fokig mindig a történelem, és amelynek eseményeit a legracionálisabb elméletre támaszkodva sem jósolhatjuk meg, a véletlen még óriási szerepet játszik és gyakran előre nem látható következményeket idéz elő. (...) Nehéz volt bármi biztosat kijelenteni a poznańi munkások iránt Magyarországon érzett általános helyeslés, együttérzés és csodálat alapján, közvetlenül országunk antisztálinista forradalma előtt. És ez a hangulat, mint most kiderül, a legutóbbi magyar forradalom kibontakozásának egyik komoly eleme volt. Nem akármilyen látnoknak kell lenni, hogy e hangulat alapján előre lássuk a későbbi budapesti események lehetőségét. Ott jártam augusztusban és szeptemberben.” Többször utal a múltbéli lengyel-magyar együttműködésre, majd így fejezi be: „Nem tudjuk biztosan, mi lesz a magyar forradalom és nép sorsa a továbbiakban. Mindenesetre ez a sors soha nem közömbös számunkra, ahogy soha nem volt a közelebbi és távolabbi múltban sem.”

Jerzy Lovell (1925–1991) a háború alatt menekültként a balatonboglári – kontinensünkön akkor egyetlen – lengyel gimnáziumban tanult. *Európa szívében* c., részben Magyarországról szóló írása az '56 november végét – december elejét magában foglaló héten látott napvilágot.

Az írókongresszus kapcsán Zbigniew Kubikowski (1929–1984) *A befejezett tények legalizálása* címen így fogalmazott: „A magyar ügy a lelkiismeret központi ügye. Az élénk és éber lelkiismeret az írók központi ügye. Miért csodálkoznánk, ha a magyarok tragédiája, a magyar nemzeti felkelés sorsa megmozgatta mindenki szellemét és szívét. Ez egyaránt kifejezésre jutott Jan Wyka vagy Wiktor Woroszyłski megnyilatkozásaiban, akik az eseményeket a tisztesség elemi érzésének megfelelő módon úgy értékelték, mint a szabadságot és a szocializmust a sztálinista gonosztevők ellen védő nemzet tragédiáját. A szolidaritás és a legmélyebb együttérzés egyértelmű és végérvényes manifesztálása volt a terem reakciója a magyar írók tragikus hangú levelének felolvasására, ezen írók Lengyelországba való meghívásának tervére, az Alkotó Munka Házának magyar gyerekek számára történő átadásáról szóló tervre.” Wyka (eredetileg Leopold Weisman, 1902–1992) már a háború előtt kommunista párttag volt. '56-ban aláírta az írószövetségi nyilatkozatot, három esztendővel később kizárták a pártból. A lublini Kazimierz Andrzej Jaworski (1897–1973) is megemlítette az írókongresszus magyarbarát nyilatkozatait.

A „jó szocializmust”, mint valóságos alternatívát ekkor – és még néhány évig – sok alkotó elfogadta. Jacek Trznadel (1930–) viszont a következőket vetette papírra: „A szovjet tankok magyarországi bevonulása után írtam le a wrocławai *Nowe Sygnały* hasábjain, hogy Budapest romjai a mitikus hit végét jelentik.” Későbbi könyve a kommunizmus ideológiájához az 50-es évek második feléig hű írókkal készített interjúkat tartalmaz. Woroszyłski 1981-ben mondta el neki, hogy szemtanúja volt a „Magyar Felkelésnek”, Nagy Imre kivégzése pedig a maradék illúzióját is eloszlatta. Andrzej Braun (1923–2008) 1948-tól húsz évig a LEMP tagja, 1985-ben még úgy gondolta, a magyar 56 és a csehszlovákiai 68 mintájára túnt számára megvalósíthatónak az „emberarcú szocializmus”.

1956 októberétől decemberéig közel kéttucatnyi lengyel újságíró adott hírt a Magyarországon történekről. Bár nagy részük a szocializmus híveként érkezett, döntő többségük rokonszenvét kifejezve írt. Az év végéig egyetlen publicista említett ellenforradalmat. A tudósítók között volt Hanna Adamiecka, és az íróként is számon tartott Marian Bielicki (1920–1972). Naplók folytatásokban megjelentek, magyar fordításukat a rendszerváltás után irodalmi folyóirat közölte. Adamiecka beszámolt a harcoló magyarok hősiességéről, a szovjet katonaság kegyetlenkedéseiről. Már hazájában mindkét szerző, Krzysztof Wolicki, az állampárt lapjának kiküldöttje, és Woroszyłski gyárakban, klubokban, gyűléseken nagy közönység előtt, az igazsághoz hűen beszéltek a Magyarországon tapasztaltakról.

Még fél év múlva is közölték Edmund Osmańczyk (1913–1989) *Magyarország 1957 áprilisában* című riportját. „Három hónap óta sajtónk nem vet fel magyar témát. (...) Tudjuk jól, hogy ezt az óvatosságot az (...) érzelmek lecsendesítését parancsoló nemzeti megfontoltság kényszerítette ránk, amely gyakorlatilag már sem a magyaroknak, sem nekünk semmiben nem volt képes segíteni.” Majd „A barátság aktív politikájára” szólít fel „a magyar nemzettel és kormánnyal”, mivel „ki másnak, mint a lengyeleknek, akik ma lehetnének Magyarország helyzetében, kell emlékezniük a lengyel közmondásra: *bajban ismerni meg az igazi barátot*” – idézi Fik.

Tomasz Burek (1938–) irodalomtudós 1982-ben illegális folyóiratban a lengyel Október „elfelejtett irodalmát” elemezte. Szamizdat kiadásban három olyan verset említett, amelyek az '56-ban hazánkban történtek hatására keletkeztek, és bennük kifejeződött „a magyarországi felkelés tragédiájában való erőtlen részvétel keserősége.”

A neves költő és irodalomkutató Stanisław Barańczak (1946–2014) véleményére számos „magyar '56-os” műve is vonatkozatható. Szerinte a már említett Herbertnek 1957-es kötetében cím nélkül megjelent, „Állunk a határon...” kezdetű versét egy kritikus úgy értelmezte, hogy a szövegében szereplő „tűzvész” szó csak utalás a sztoikus filozófusok művészetet alakító „világ tűzvésze” fogalmára, amely a világból eltávozott nemzedékek összekapcsolódásának formája. „Eközben a vers a maga hiteles és teljes – az olvasóknak ismeretlen – alakjában két fontos konkretizáló információt hozott: a keletkezés – 1956 – dátumát és a címzett pontosítását (a cím: *A magyarokhoz*). Mindkét alkotórészt kisélejtezte a cenzúra. Csak ismételt figyelembevételük engedi megérteni, hogy a vers nem annyira, ahogy tűnhetett, az emberi szolidaritás és egyben az idegen balsorssal szembeni tanácstalanság elvont problémájáról szól, hanem ugyanannak a korabeli történelmi ténynek, az 1956. évi budapesti felkelésnek a formájában feltárt és megtestesült problémájáról. Ebben az összefüggésben még az egyes metaforák is egyértelműbben oldódnak fel, mint ahogy vélni lehetett: *a légből nagy kötelet fonunk* nemcsak szavak távoli jelentéseinek ütköztetése, hanem a léghíd, vagyis a Lengyelországból Magyarországra repülőgépekkel küldött gyógyszer- és vérszállítványokra való utalás is, amelyek 1956 őszén beszélgetések, sajtóhírek stb. állandó témái voltak. Vajon nem helyénvaló e pillanatban a megjegyzés, hogy ha a vers kezdettől teljes formájában lett volna hozzáférhető, alighanem kevésbé érezték volna biztosnak magukat azok a kritikusok, akik Herbertet a korszerű tematika kerülésével, anyagának olvasmányokból való merítésével és olümposzi fennköltiséggel vádolták?

Marian Jachimowicz (1906–1999) költő és festő tizenéves korában, az I. világháború alatt és után Budapesten élt. 1988. szeptember 18-án e sorok írójának kül-

dött levelében mellékelte 1996-ig kéziratban maradt *A magyaroknak* c., nyelvünkön 1990-ben közölt versét. Következő levelében (1990. december 11.) megadta e műve keletkezésének dátumát: 1956. november 25.

Egy 1991-ben kiadott kötet számára három lengyel alkotó budapesti szerzői estjén nyilatkozott forradalmunkról. Tadeusz Nowak (1930–1991), a kitűnő költő és regényíró, 1952-től az állampárt tagja, így fogalmazott: „Én például nem emlékszem olyasmire, hogy egy egész nép úgy reagált volna 1956-ra, ami itt történt, a magyarok egész szerencsétlenségére, azokra az eseményekre, más országokban. Mi úgy éreztük, a mieinket verik, a családban történik valami nagy baj. Minden akadály (cenzúra) ellenére azért megjelent néhány írás, segítettünk, ahogy tudtunk.”

A prózaíró Marian Pilot (1936–) egy ugyanakkori gondolata is érdemes figyelmünkre: „(...) az 56-os magyar forradalom után a kommunista birodalom túlságosan félt a határozottan kollektivizálás ellenes 16–17 milliós lengyel paraszti tömegtől (...) s nem merete vállalni a pacifikálás kockázatát. A paraszti önérzet és erőtudat kitörését a paraszti származású és a paraszti kultúra forrásaihoz tömegesen visszatérő értelmiség lázadása kísérte.”

Józef Ratajczak (1932–1999) *Magyar elégia* c. verse 1957-es kötetében cím nélkül szerepel. 1991-ben fővárosunkban ezt mondta: „Életrajzom során a magyar az ötvenes évek elején jelent meg, amikor középiskolás (licealista) voltam, még mielőtt tehát hallatlanul erősen és mélyen átéltem 1956-ban a magyar forradalmat. A magyar motívumot a Poznańban élő nagyszerű költő, Kazimiera Hłakowiczówna [1892–1983] villantotta fel és tartotta hosszú időn át premier planban. (...) A háború éveit Hłakowiczówna Erdélyben töltötte, abban a városban, amelyet egyszer Clujnak, máskor Kolozsvárnak neveztek.”

Woroszyński 1993. november 5-én hozzám intézett levelében megköszönte '56-os magyarországi naplója folytatásának lefordítását. Örömét fejezte ki azért, mert az akkori évfordulón ismét sikerült fővárosunkban lennie. Ugyanezen év december 7-én kelt levelében köszönetet mondott a hírért, amely szerint megjelenik magyarul a napló teljes szövege, és elküldte bevezetőnek szánt, *Budapesti képeklap, 1993. október* c. írását. Benne ez olvasható: „Így volt 1956-ban, amikor kis ideig nagy lánggal lobogott, majd lassan kihunyt a reménytelenség Felkelése, és a Népek Ősze idején, 1989-ben, és így van most, amikor nem azért jöttem, hogy visszatartott lélegzettel próbáljam utolérni az előrerohanó gonosz és a jó történelmet (...).” Am így folytatja: „Most 1993 vége felé, vagyis harminchat évvel a felkelés után és négy esztendővel azután, hogy a mi két országunkban és néhány szomszédos országban is megbukott a kommunizmus, a következő tükör homályosnak tűnik, mintha gondoktól sötétülne.” De mindjárt optimista hangra vált: „Ami engem illet, hinni akarom, hogy a tövises rengetegben idővel egyre világosabb hajnalokat figyelhetünk majd meg, és sem Magyarországnak, sem Lengyelországnak az idegen vagy hazai totalizmustól való szabadságán már nem esik

csorba. Ez a szabadság, amelyre nem hiába vágytak nemzeteink, amelyért óriási áldozatot hoztak.”

Budapest, 1993 Októbere c. versében feltette a kérdést, hogy méltó módon emlékezünk-e a forradalomra. 1994. június 15-i levele szerint örömmel töltötte el naplója magyar megjelenésének híre. „Ezután kaptam két példányt Litván György úr szuperlakonikus levélkéjének kíséretében. Ma megérkezett az Ön udvarias levele azzal az információval, hogy május 31-én lezajlott a könyv bemutatója az 1956-os Intézetben. Nem fogom rejtegetni, hogy kellemetlenül meglepve érzem magam, mert az Intézet és a Kiadó [Századvég – D. M. I.] Igazgatósága nem hívott meg erre a rendezvényre” írta. Közölte még, hogy szerződést sem kötöttek vele.

Žukrowski 1996. november 5-én nekem küldött köszönőlevelében az akkori poznańi antológia utószavát szerző irodalomkutatót bírálta: „Viszont undort kelt bennem Bogusław Bakula kommentárja: »Az emiatti kiábrándulásról és az értelmiséggel szemben fokozódó represszióról egyetlen szó sincs Žukrowski *Kötébkönyv*-jében, amely regény meglehetősen népszerűségnek örvendett a ’60-as és ’70-es években (...)« Bakula úr vagy nem olvasta a könyvet vagy semmit sem értett meg. Emlékezni kellett volna, *mikor* íródott és adták ki a könyvet. Csaknem millió eladott pld. beszél a »meglehetősen népszerűségről«, egyébként most jelent meg a 13. kiadás és elfogyott! (...) A könyvet azonnal lefordították csehre és Dubček deportálásával egyszerre elkobozták. A regényt csak a múlt évben fordították le oroszra (...)! Magyarországon elvetették! Túl hazafias és túl magyar volt! (...) Nekem *akkor* volt bátorságom írni a megcsonkított területről, Kolozsvárról, a milliókról, akik a jelenlegi Magyarország határain kívül élnek! (...) Hiszen ekkor nemcsak be voltunk kerítve, hanem nálunk is voltak oroszok! (...) Bakula Úr! (...) Én soha nem voltam a pártban! De én nem csak tollal harcoltam Lengyelorszáért, tehát Ön ne oktasson ki engem! És akár egy pillanatig gondolja meg, mit és milyen időben erőszakoltam ki a nyomtatást. És kiadása után két évig nem nyomtatták ki a könyvet, mert a magyar nagykövetség tiltakozott, hogy a könyv dicséri a felkelést, azt írták – az »ellenforradalmat«. Ön mintha más könyvet olvasott volna.”

1956 ötvenedik évfordulóján fővárosunkban válogatásomban kiadták a *Lengyel tollal a magyar Októberről* c. antológiát. Benne 44, köztük néhány Lublinból vagy a Lublini Vajdaságból való költő 50 műve, a korábban szóba hozott regények és írói napló részletei olvashatók. A szerzők között vannak kiváló alkotók, átlagos és amatőr költők, diákok. Feltehetően egyetlen más irodalomban nem született ennyi ilyen témájú szépirodalmi alkotás, és teljességre nem is törekedhettem. Jelen tanulmányban sok név, dátum és információ kapott helyet, de remélhetően így derül ki, mennyire különböző korú, sorsú és meggyőződésű lengyel költők és prózaírók reagáltak a magyar ’56-ra. Ami az antológia bevezetőjében és az utószóban idézett nem szépirodalmi megnyilatkozásokat illeti, ezek száma sem mondható alacsonynak. A 40. évforduló után ilyenek már valószínűleg nem voltak. Feledésbe merültek a forradalmi események? De 2006-ban napvilágot látott Andrzej

Bratkowski (1936–) – mérnök, publicista, aki egyetemistaként '56 decemberében Krakkóból segélyszállítmánnyal érkezett hazánkba, a rendszerváltozás után miniszter – irodalmi értékű visszaemlékezése.

Felhasznált irodalom

(a tanulmány szerzőjéhez intézett leveleken kívül)

- Adamiecka, Hanna: *Láttam Magyarországot* = Bielicki, Marian: *A magyar forradalom, 1956*. „Életünk”, 1992/3–4. 253–302.
- Barańczak, Stanisław: *Nieporozumienia – okoliczności cenzuralne*. = Chrzastowska, Bożena (feldolg.): *Literatura „żle obecna” w szkole*. V., 1990. 279. (Először B., S.: *Uciekinier z utopii*. London, 1984. 25.)
- Uő. *Poeta pamięta*. (Antológia, vál.), V., 1989. 48.: Wat, Aleksander verse.
- Bratkowski, Andrzej: *Fegyvertelen fegyverbarátság*. „Magyar Napló”, 2006/10. 42–66.
- Burek, Tomasz: *Żadnych marzeń*. V., 1989. 53, 65.; először London, 1987.
- Czachowska, Jadwiga, Szalagan, Alicja: *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny. (szerk.)* T. 2–10. 1994-2007. (Az írók születési és halálzási évei, életrajzi adatai.)
- D. Molnár István: (1984-ig Molnár István néven publikált)
- Lengyel írók a magyar 56-ról*. = Kiss Gy. Csaba, Sutarski, Konrad (szerk.): *Lengyel nyár – magyar ősz*. Budapest, 1997. 96–101.
- Egy magyar tárgyú lengyel regény*. Wojciech Żukrowski: *Kamienne tablice (Kőtáblák)*. „Alföld”, 1969/2. 81–82.
- Magyar témák a felszabadulás utáni lengyel irodalomban*. = Kiss Gy. Cs., Pabiniak, Henryk (szerk.): *Magyar-lengyel kulturális kapcsolatok. Polsko-węgierskie stosunki kulturalne, 1948-1978*. Bp., 1980. 46–50, 110–114.
- A magyarság a modern lengyel irodalomban*. Kandidátusi értekezés. (Gépirat). Debrecen, 1979. 129–143, 224, 247–248.
- A magyar Október a lengyel prózában*. „Életünk”, 1992/11. 1119–1122. (Elhangzott a Magyar-Lengyel Történész Vegyesbizottság 1991. decemberi budapesti-debreceni ülésén.)
- Lengyel írók együttérző érdeklődése a magyar 56 iránt*. „Dimenziók”, 1995/2–3. 166–178.
- A magyarság a modern lengyel irodalomban, 1919–1989*. Db., 1995. 84–95. *Együttérző érdeklődés a magyar 56 iránt*.
- A Magyarországi napló, 1956 és szerzője* = Woroszyński, Wiktor: *Magyarországi napló, 1956*. Ford. Kerényi Grácia, D. M. I. Bp., 1994. 113–119.
- Polskim piórem o węgierskim Październiku. (Lengyel tollal a magyar Októberről)*. = Antológia (vál., bev. esszé). Poznań, 1996. 141–156.: Bakula, Bogusław (szerk., utószó), 157–159.: D. M. I.: *A kötetről röviden*.

- Lengyel tollal a magyar Októberről. Antológia.* (vál., szerk., bev.). Bp., 2006.; 173–187.: Bakula, B.: *Utószó*; 189-197.: D. M. I.: *A szerzőkről.* (A fordítók egyike D. M. I.)
- Fik, Marta: *Kultura polska po Jalcie. Kronika lat 1944–1981.* London, 1989. 265., illetve 279. (Osmańczyk, Edmund *Węgry w kwietniu 1957 c.* riportjából)
- Gömöri, György: *Az ismeretlen fa. Modern lengyel versek antológiája.* (vál., ford.) . Washington, 1978. 39, 47–50, 65, 85, 98.
- Uő. *Polscy poeci o węgierskim październiku.* (vál., bev., jegyzetek). London, 1986. 2. kiadása uo. 1996.
- Jaworski, Kazimierz Andrzej: *Po Zjeździe.* „Kamena”, 1956/12.
- Kaliński, Witold: *Poezja naszego wieku* (Antológia, vál.). V., 1989. 176.: Wat, A. verse.
- Kamiński, Ireneusz Gwidon: *Retrospekcja.* Szczecin, 1990. 127-140.: *Rozbite lustro. Próba autobiografii I.*
- Kubikowski, Zbigniew: *Legalizacja faktów dokonanych.* „Nowe Sygnały”, 1956/11. 3.
- Lovell, Jerzy: *W sercu Europy.* „Życie Literackie”, 1956/48. 1. 11.
- My i Wy. Mi és Ti.* (Antológia). Varsó, 1986.
- Oświadczenie Pisarzy Polskich.* „Nowa Kultura”, 1956/49, 50, 51, 52–53. (*Lengyel írók nyilatkozata*)
- Piechal, Marian: *Tragedia węgierska.* „Kronika”, 1956/22. 1.
- Sieroszewski, Andrzej: *Lengyel költők az 1956-os magyar felkelésről* „Életünk”, 1992/3-4. 332–339.
- Sutarski, Konrad: *Hét lengyel éneke.* (vál.). Bp., 1992. 73, 100, 113.
- Tischler János: „*Hogy megcsendüljön minden gyáva fül.*” *Lengyel-magyar közelmúlt.* Pécs, 2003. 16–31.
- „*Magyar Felkelők tere.*” *Lengyelek és magyarok 1956-ban.* „Limes”, 2007/1. 29–38.
- Tollas Tibor: *Gloria Victis.* (Antológia, szerk.). München, 1966., hazai kiadása Bp., 1988.
- Trznadel, Jacek: *Hańba domowa.* Lublin, 1995. 25, 95, 97, 274.; először Párizs, 1986.
- Woroszyński, Wiktor: *Magyarországi napló, 1956.* Ford. Kerényi Grácia, D. M. I. Bp., 1994. 113–119, 5, 7.
- Uő. *Az 56-os magyarországi napló.* Ford. D. M. I. „Életünk”, 1992/11. 1103–1118.